

PERIODIZACE VÝVOJE ČEŠTINY

Čeština se vyvinula z **pozdního dialektu praslovanštiny** na konci 10. stol. V rámci jejích dějin se tradičně vydělují následující fáze:

Pračeština 1000–1150.¹

Stará čeština 1150–1500.

Střední čeština (čeština střední doby) 1500–1775.

Nová čeština (moderní č.) 1775–současnost.

Tyto vývojové etapy by bylo možno dále vnitřně rozčlenit na dílčí periodizační úseky:

Stará čeština

raná stará čeština	čeština 14. stol. (gotická čeština)	husitská čeština
1150–1300	1300–1400	1400–1500

Čeština střední doby

humanistická čeština	barokní čeština
1500–1620	1620–1775

¹ Letopočty mají pouze orientační charakter. Vývoj jazyka se realizuje v dlouhých časových intervalech, které se měří spíše v generacích než konkrétních letech.

Nová čeština

obrozená čeština	poobrozená čeština	čeština 1. pol. 20. stol.	čeština 2. pol. 20. stol.
1775–1848	1848–1918		

Jak již bylo řečeno, čeština se vyvinula z praslovanštiny.

Praslovanština není pramenně doložena, k jejímu obrazu dospívá jazykověda pomocí komparativní metody, tj. pomocí srovnání (nejstarších fází) jednotlivých slovanských jazyků.

V tomto ohledu zaujímá zcela mimořádné postavení **staroslověnština** coby umělý jazyk vytvořený Konstantinem Filozofem v poslední třetině 9. století na bázi jižního dialektu psl. Do roku 1097 byla v přemyslovských Čechách staroslověnština používána vedle latiny jako kulturní jazyk. Její dosah byl však velmi omezený, neboť její status církevního jazyka narušoval jazykovou doktrínu západokřesťanské církve.

Pro vývoj češtiny je důležitý faktor externích jazykových vlivů, tj. vlivů jiných jazyků, zvláště:

- latiny,
- němčiny,
- staroslověnštiny (velmi krátce – zřejmě jen na církevní sféru slovní zásoby),
- v moderní době vlivu jiných slovanských jazyků (zejména polštiny a ruštiny),
- v moderní době vlivu francouzštiny a v poslední době angličtiny.

Vliv jednotlivých jazyků je odlišný, rozdílná je také míra jejich působení na jednotlivé jazykové plány (viz níže).

Vývojové kontinuum češtiny za působení jiných externích vlivů znázorňuje následující tabulka:

		latina,		lat., něm.		lat., něm.		lat., něm. ² , pol.,		
		němčina, stsl.						ruš., fr., angl.		
		↓		↓		↓		↓		
klasická	→	západní	→	pračeština	→	stará	→	střední	→	moderní
psl.		dialekt		psl.		čeština		čeština		čeština

Němčina a latina působila na č. poněkud odlišným způsobem, neboť se lišily komunikační sféry, ve kterých tyto jazyky působily:

- latina = intelektuální sféra jazyka,
- němčina = sféra každodenní komunikace (konverzační jazyk): zejména řemesla, obchod a válečnictví, fenomény související s vyšší civilizační úrovní (prostředí šlechty a městského patriciátu).

Sporné je působení obou jazyků ve všech jazykových plánech (modulech):

- nepochybný v lexiku,
- předpokládaný v syntaxi,
- odmítaný ve flektivní morfologii a fonologii.

Prameny pro zkoumání vývoje češtiny (obecně všech starších fází každého jazyka):

- souvisle psané texty,
- doklady slov v cizojazyčných textech,
- vlivy nedoložené vývojové fáze jazyka v cizím jazyce,
- srovnání nejstarších vývojových fází ostatních slovanských jazyků,
- archaické dialekty,
- toponyma (místní jména).

² Do roku 1945.

Pro zkoumání vývoj češtiny je rozhodující přelom 13. a 14. století:

čeština ~ před rokem 1300

čeština jazykem mluvené komunikace
= souvisle psané texty nedoloženy

čeština ~ po roce 1300

čeština jazykem psané komunikace =
doloženy souvisle psané památky

Do této doby byla čeština jazykem mluvené komunikace, což nám komplikuje možnost jejího poznání, neboť schází základní prostředek celistvé analýzy starého jazyka: souvisle psané památky.

Pro poznání pč. a rané stč. jsme proto vedle rekonstrukce odkázáni na příležitostné doklady stč. slov či stč. forem v cizojazyčných textech:

- **bohemismy**, tj. strukturní české jevy v textech jiných jazyků (např. č. střídnice nosovek ve stsl. textech české redakce);
- **bohemika**, tj. česká slova v cizojazyčných textech (zejména česká vlastní jména a termíny, pro něž neměl daný jazyk adekvátní ekvivalenty);
- **glosy a přípisky**, tj. česká slova (ve 13. století již také věty) vepsaná/připsaná do cizojazyčného textu.